

El desenvolupament urbanístic dels pobles del Maresme

DELS PONS DE VILASSAR AL VEÏNAT DE CAN SALVET

BENET OLIVA I RICÓS. Museu Arxiu de Vilassar de Dalt

Resum

Anem a presentar la història d'un veïnat de Vilassar, el més poblat i dens del poble, des dels seus orígens medievals en el mas Pons Eroles fins a l'actual veïnat de can Salvet. En aquesta llarga trajectòria podem diferenciar tres grans etapes: una primera etapa que coincideix amb la diversificada història de la nissaga dels Pons i el mas Pons Eroles que heretaren els Salvet ja al sis-cents fins a la seva venda l'any 1772¹; una segona etapa des que els Piferrer, uns nouvinguts impressors barcelonins que res tenen a veure amb els originaris Piferrer de Vilassar², compraren aquell mas fins a 1955, que entrem en una tercera etapa en què aquesta família va portar a terme la urbanització de l'espai del mas fins a configurar l'actual veïnat de can Salvet. L'aspecte actual del mas és el resultat d'una acumulació de segles, tot i que la casa nova prové de les obres de 1764 fetes pels Salvet i, per aquest motiu, ha perdurat el seu cognom com a topònim, tot i que el conjunt amb el mas històric en estricte propietat dels Salvet tan sols ho foren entre 1764 i 1772. Hi trobarem de tot: una exòtica tinença eclesiàstica, un munt de masos i cases sorgides del llinatge Pons que es diferencien amb afegitons, plets familiars patrimonials i baralles inacabables, benestants barcelonins i pagesos locals arruinats, etc. Un bon mostrari microhistòric de la petita història quotidiana de les nissagues i la conformació de l'hàbitat de la nostra comarca.

Paraules clau: mas Pons Eroles, Pons de Vall, Piferrer de Vilassar, urbanització, actual veïnat de can Salvet.

Els Pons de Vilassar

El mas Pons fou una tinença sota domini de l'altar de sant Joan Evangelista de l'església parroquial de Mataró, els orígens del qual es remunten al segle XII; per tant són homes propis, solius i afocats. Identifiquem els primers Pons en la definició de 1229, la primera relació de vilassarencs coneguda, que inclou G. *Poncii*, la primera referència al llinatge Pons del terme.³ Hi ha una continuïtat històrica del mas en el llinatge Pons fins que l'any 1772 es va vendre als Piferrer. En la història d'aquest llinatge associat al mas distingim les etapes següents:

¹ La complexa nissaga dels Pons en les seves diverses branques ha estat estudiada parcialment per diversos estudiosos, entre els quals destaquen Josep Samon, Andreu Ponsirenas, Miquel Estruch, Miquel Pons i altres.

² Veure el meu article "Cada nom és un món: Els orígens dels Piferrer de Vilassar", a XXIV Sessió d'Estudis Mataronins 2007. 1 de desembre de 2007. Comunicacions presentades (Mataró: MASM & IMAC, 2008).

³ Biblioteca de Catalunya (=BC), arxiu, perg. 190, R. 12180, 1229, definició de Vilassar.

1. Segles XIII-XVI: Etapa Pons Eroles

Des d'aquella vaga referència de 1229, els trobem ja explicitats com a nissaga l'any 1290 en la venda d'una peça de terra situada a la Serra de Vallmorena: "Venda feta per Pons Heroles y Ermencendis muller sua de Vilassar, a Berenguer Riera també de Vilassar y als seus perpètuament, de tota aquella pessa de terra situada en d^a Par^a en lo lloch dit la Serra de Vallmorena;... als 8 de las Kalendas de febrer 1290."⁴ La primera dada que ens dóna informació explícita del mas correspon a una època dotal de 1324 avalada amb el mas Pons:

"Àpoca que fa Bernat Pons de sas Heroles, fill del q^o Berenguer ses Heroles de Vilassar, a favor de Elisenda, filla del q^o Pere Grau de dita Par^a de Vilassar, en que confessa haver rebut en dot y en nom de dot la quantitat de 850 & mod^a Bar^a de tern, per lo que li feu de augment o escreix 425 de d^a moneda, y per la seguretat de la dita dot y escreix ne obliga tots sos béns y lo mas dit de ses Heroles sas terras y honors [és el mas Pons, actual can Salvat], lo qual mas està en Alou y S^{ria} del Altar de Sant Joan de la Iglésia de S^{ra} Maria de Ciutat Freta, als 15 de las Kalendas de Janer 1325" [18-XII-1324]⁵.

A partir d'aquí ja aconseguim reconstruir la genealogia i l'evolució del patrimoni familiar. Aquest matrimoni entre Bernat Pons ses Heroles, fill de Berenguer ses Heroles, i Elisenda Garau (+1365), filla de Pere Garau, té un fill hereu, Pere Pons, i una filla, Francesca, a qui doten amb 40 lliures per al seu casament amb Guillem Castellar de Premià (segons època dotal de 1370⁶).

Pere Pons i Garau (+1413) correspon a la generació de prohoms clau que visqueren durant la segona meitat del segle XIV, acumularen un patrimoni notable i configuraren bona part del Maresme baix medieval. Enllaça amb Francesca Isern (T+1395), filla de Bernat Isern (T + 1390) i Saurina (T 1386), una altra de les nissagues ascendents claus en el Vilassar baix medieval i modern. L'any 1368 el trobem en la prestació de sagrament i homenatge a Pericó des Bosc pel mas Pons com a tinença de l'Altar de Sant Joan (parròquia de Mataró).⁷ L'any 1378 el trobem com un dels vint-i-set pagesos corresponents a senyories eclesiàstiques que participen en la definició que tanca el plet entre el conjunt dels veïns per pagar als que havien avançat els dotze mil sous per obtenir el privilegi premunicipal de 1367, que havien intentat bastir un àmbit jurisdiccional a part del castell a partir de la multiplicitat de senyories dominicals.⁸ L'any 1386 obté un precari pel mas Pons de l'obtentor del benefici.⁹ Fruit de l'acumulació i concentració de l'època pel buit ocasionat per les epidèmies, compra peces en franc alou com ara l'any 1396 una peça

⁴ Museu Arxiu de Vilassar de Dalt (MA-VD), fons arxiu del marquesat de santa Maria de Barberà (=AMSMB), *Speculum*, N. 85.

⁵ MA-VD, fons AMSMB, *Speculum*, N. 160; i BC, arxiu patrimonial dels marquesos de Moja (=APMM), lligall 517, núm. 160.

⁶ Arxiu parroquial de sant Genís de Vilassar de Dalt (=APSG-VD), manual 2, f. 10r.

⁷ CORAL CUADRADA, *El Maresme medieval* (Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana, 1988), pàg. 509.

⁸ APSG-VD, capsa *Diversorum* D-6, 6-III-1378, definició.

⁹ BC-APMM-93, plec 119, carpeta del Benefici de Sant Joan Evangelista de l'església parroquial de Mataró.

a torrent Lladre (actual torrent del Blaqueig) dels Mora de Premià.¹⁰ S'han identificat diversos fills: l'hereu Salvador, el segon Bernat, el tercer Joan, Gabriela?, Antònia (dotada amb quaranta lliures) casada el 1383 amb Bernat Ferrer àlies Estruch, i Francesca.¹¹

De l'hereu Salvador Pons i Isern (T 1444) trobem fins a tres enllaços matrimonials: el primer amb Pascàsia Pi de la Serra, filla de Pere Pi i Sància, del qual coneixem dues filles, l'hereva Salvadora i Valençona; el segon amb Joana Català, filla de Berenguer Català i Agneta, sense descendents; i el tercer amb Alamanda Puig (+1458), dotada amb trenta-i-cinc lliures, del qual descendeixen els hereus, el fill Antic, el qual hereta les propietats de Vilassar, i el fill Pere, que rep el mas Puig de Cabrera; les filles Constança, Salvadora i Francisca (aquesta, dotada amb 40 lliures, enllaça el 1428 amb Pere Ferrer, fill d'Antoni).¹² Aquesta xarxa familiar comarcal és fonamental per entendre les facilitats i sinergies de la pagesia benestant de l'època. Salvador realitza tot tipus d'operacions amb peces de terra: l'any 1418 estableix cases a la sagrera a Bernat Bonhivern, sastre a Barcelona, sota el domini del benefici de Sant Nicolau.¹³ L'any 1422 el senyor del Castell li proporciona una peça de terra d'una quartera a cens agrari i braçatge, que havia estat d'Alemaný Aymerich.¹⁴ L'any 1427 compra una peça amb oliveres al lloc Pujol de deu homes de cavadura de Bernat Riera sota domini Desbosc¹⁵; i l'any 1434 compra dues peces de terra del mas Mas àlies Arola de Feliu Riba i Gabriel Mateu, de Cabrera, sota domini Desbosc¹⁶, etc. Poc a poc s'anava consolidant un notable patrimoni Pons sota diverses jurisdiccions i condicions.

El fill hereu de les propietats a Vilassar, Antic Pons i Puig (+1489), contraurà matrimoni amb Constança Roldós (+1482).¹⁷ Continuarà ocupant càrrecs de representació en la Universitat¹⁸ i acumulant terres i, per exemple, l'any 1461 comprarà una peça de terra a Vallmorena a Antoni Riera, propietari útil del mas Boscà, sota domini del benefici de

¹⁰ APSG-VD, manual 5, f. 21v.

¹¹ APSG-VD, manual 3, f. 49r, 7-X-1387, testament de Saurina, muller de Bernat Isern; f. 56v-v, 15-VII-1390, testament de Bernat Isern; f. 66v, 18-X-1395, testament i òbit (25-X) de Francesca, muller de Salvador Pons; i f. 128, 13-V-1412, testament de Pere Pons; manual 4, f. 171r-v, 12-II-1383, capitols matrimonials Ferrer & Pons; f. 171v-172r, debitori pel dot (taxat); f. 172v, àpoca del dot; i manual 5, f. 102v, 22-I-1399, àpoca dotal Ferrer & Pons.

¹² APSG-VD, manual 3, f. 70v-71r, 29-VI-1397, testament de Pasquala Pi; f. 86v-87r, 13-VI-1404, testament de Joana Català; f. 164r-v, 2-III-1444, testament de Salvador Pons; manual 5, f. 92r, 29-XI-1406, àpoca dotal de 16 ll. de S. Pons a Alamanda; i f. 165v, 22-I-1420, àpoca dotal d'Alamanda a P. Puig (à) Muijal de 35 ll.; manual 6, f. 47r-v, 8-II-1428, reconeixença i promesa dot dels Ferrer als Pons, i f. 67r-v, 14-V-1432, àpoca dotal Ferrer & Pons; i manual 8, f. 129r, 3-I-1435, testament d'Alamanda.

¹³ APSG-VD, manual 5, f. 183r-v.

¹⁴ APSG-VD, manual 5, f. 168v.

¹⁵ Compra citada com antecedent a la venda de 1664 d'aquesta peça de Francesc Pons de Vall a Jeroni Prats: Anxiu històric de protocols de Barcelona (=AHPB), sig. 763/1, not. Ramon Vilana Perlas i de Ribes, *Prothocollum* 1664, s/f, 22-VI-1664, venda.

¹⁶ MONTSERRAT RICHOU i LLIMONA, *La terra, la família i la mort al Baix Maresme (1348-1486)* (Barcelona: Fundació Noguera, 2012), pàg. 469.

¹⁷ APSG-VD, òbits-1, f. 3r, 2-VI-1468 i 26-X-1482, testament i òbit de Constança; i f. 22r, 1-IV-1489, òbit d'Antic Roldós. T 28-V-1487 citat a confessió 1655.

¹⁸ Per exemple, l'any 1450, en el Consell General per a l'elecció de nous jurats els jurats sortints són Antic Pons i Joan Rafart (APSG-VD, *Diversorum* D 133) o l'any 1459 Antic Pons i Salvador Abril, com a procuradors de Vilassar nomenats pel batlle Salvador Ferrer, venen dos censals en nom de la Universitat per 100 lliures per poder comprar blat per les dificultats, a Pere Macià, de Premià, i a Eulàlia, vídua de Bartomeu Puig, argenter de Barcelona (Font: AHPB, sig. 142/17, not. Bartomeu Agell, XXXVIII manule (1459-1460), f. 10v-11r, 7-V-1459; i f. 18r-v, 22-V-1459)...

Santa Maria (de la parròquia de Vilassar)¹⁹; i, l'any 1473, comprarà una altra peça a Vallmorena als Marquès, per un deute, sota el domini d'aniversaris del rector de Teià (es tracta d'una peça provinent del mas rònc Artaguil en franc alou que havien comprat el 1382)²⁰. Es concentraven les peces dels masos ròncs abandonats al voltant d'unes quantes nissagues de pagesos grassos. Així detectem com els Pons formaven un nucli considerable de peces al voltant de Vallmorena on aixecarien el mas Pons de Vall, que és on romandria la branca del fill primogènit Pere.

La branca que romandrà al mas històric serà finalment la del fill Salvador Pons i Rol·dós (T 1522). L'any 1482 contraurà matrimoni amb Joana Lledó de mar (T 1536), filla de Salvador i Angelina, instal·lats al mas Lledó del futur veïnat de mar.²¹ L'hereu primer serà el fill Gaspar Pons, paraire, que heretarà el mas Pons. El segon és el fill Bartomeu Pons, sastre, que s'instal·larà a can Pons del carrer del castell (a l'actual carrer d'Àngel Guimerà, 42-46. D'aquí descendeixen els Pons i Arenas). Els altres fills van ser Genís, sastre; Beneta, casada amb Pau Galvany; i Margarida (+1516).²² Totes les branques compren noves peces: el 1480, Joan Dilmer, hereu del mas Dilmer, ven a carta de gràcia unes feixes amb oliveres situades sobre el mas Pons a Pere Pons (à) Cerola en franc alou per deute de 22 lliures 10 sous.²³ L'any 1486, Pere Bernat, de Vilassar, reconeix que deu 5 lliures a Salvador Pons i li ven a carta de gràcia o lloga una peça de terra en franc alou situada a prop del mas Sabater.²⁴ El 1487 Joan Villar ven un bosc al torrent d'en Arenys a Salvador Pons sota domini Desbosc a agrari tasca i braçatge.²⁵ El 1512, els Dilmer venen a carta de gràcia una peça de terra de dos jornals amb aigua i quatre oliveres al Farraginal, en franc alou a Pere Pons Eroles; el qual a l'ensems en ven la meitat a Gaspar Pons.²⁶ El 1513 Bernat Riambau ven una peça amb aigua per regar al Llavador d'en Aroles, que pertanyia al mas Diumer, a Salvador Pons.²⁷ El 1514 Segimon Pi, hereu del mas Pi, ven a carta de gràcia una peça a Conolech que té per Francesc Desbosc, a Gaspar Pons²⁸.

Inicialment, el mas Pons original havia de ser per al primogènit Pere Pons, com podem observar tant en els seus capítols matrimonials de 1464 amb Maria Famades de Teià com l'any 1532, quan, en qualitat de batlle de Vilassar, ha de fer confessió del mas Pons

¹⁹ APSG-VD, *Diversorum* D 131.

²⁰ APSG-VD, *Diversorum* 30.

²¹ Arxiu de la catedral de Barcelona (=ACB), esposalles 3, f. 42v.

²² APSG-VD, manual 10, f. 112r-v, 1522, testament de Salvador Pons; i manual 17, f. 6v-7r, 1536, testament de Joana Lledó, vídua de Salvador Pons.

²³ APSG-VD, *Diversorum* 74.

²⁴ APSG-VD, *Diversorum* D 22.

²⁵ APSG-VD, *Diversorum* D 110.

²⁶ Arxiu de la Corona d'Aragó, protocols notariais de Mataró, volum 34 (=ACA-PM-34), not. Joan Robert, *manuale* 1512-1520, f. 10v-11v i 11v-12v.

²⁷ Segons confessió 1561: AHPB, sig. 378/15.4, not. Joan Carles, capbreu Desbosc, f. 40r-41r, 14-IV-1561, Barthomeu Pons.

²⁸ APSG-VD, manual 9, f. 71r-72r, venda; i f. 72r-v, època.

a l'obtentor del benefici de sant Joan de Mataró.²⁹ Però dins de la dispersió familiar, el vell mas Pons correspondrà al nebot Gaspar, que continuarà acumulant patrimoni amb la compra de 1539 als Ferrer de la Font d'una peça de terra a Premià de dos quarteres al lloc Agrot.³⁰ El pare Gaspar Pons i Lledó (+1550) es casà dues vegades, la primera el 1512 amb Joana Gavarró (T1530) i la segona el 1530 amb Alianor Piera, de Martorelles. Tindrà fills de cada matrimoni, de la primera muller Miquel Salvador, pare. Aquest havia de ser l'hereu però s'instal·len en un mas nou del qual descendeixen els Pons de la casa nova o de munt (actual can Bragamunt). Del segon Salvador, assaonador a Barcelona, en descendeix una branca important establerta a la ciutat, en què trobem líders contrareformistes com el canonge Francesc Pons; fra Salvador Pons, mestre en teologia de l'orde dels predicadors del convent de santa Caterina i fundador de l'Acadèmia de Sant Tomàs; mossèn Miquel Pons, rector de Cardedeu, etc. De la segona muller, el tercer Bartomeu, pare que romandrà al mas Pons originari que passarà a ser diferenciat com mas Pons dels Arbres. Una quarta filla, Joana, es casarà el 1555 amb el taverner Jeroni Sayol.³¹

Aquest és el moment clau en l'aparició de les diferents branques familiars, la primera meitat del segle XVI, moment en què detectem les primeres referències a les noves denominacions diferenciadores, una primera tongada en la generació de 1515-1520 i una altra entre 1575-1585:

- 1ª referència a Pons de munt: 1516 baptisme de Salvador Pons de Mont, fill del Sr. [Gaspar] Pons de Mont i Joana.³²
- 1ª referència a Pons de Vall: 1518 baptisme de Bartomeu, fill de Pere Pons de Vall.³³
- 1519: Establiment per fer casa Pons a l'actual carrer d'Àngel Guimerà, 42-46. En descendeixen els Pons i Arenas, compost a partir de l'absorció de l'herència dels ferrers Arenas el 1607.³⁴
- 1ª referència a Pons de la casa nova (actual can Bragamunt): Miquel Pons i Gavarró, pare (primer fill de Gaspar Pons i de 1ª muller Joana Gavarró casats el 1512). El seu fill hereu és Mateu Pons. Aquest es casa amb Antiga i en el baptisme de 1575 del seu fill Jaume Toni apareix citat com a Matheu Pons de la casa nova.³⁵
- 1ª referència documental als Pons dels Arbres: baptisme de 1581 d'Eulàlia Ponsa, filla del pare Bartomeu Pons dels Arbres i Piera i Esperansa (casats vers 1560).³⁶

²⁹ BC-APMM-93, plec 119, carpeta del Benefici de Sant Joan Evangelista de l'església parroquial de Mataró. Per al nomenament de batlle, ACA, Batllia General, *Officialium A* (1521-1539), f. 89v-90v, 1530. AHPB, sig. 212/22, not. Miquel Franquesa, llibre comú 1463-1465, s/f, 1464, capítols matrimonials. APSG-VD, manual 7, f. 140r-v, 22-III-1479, testament de Pere Ponç.

³⁰ AHPB, sig. 340/7, not. Joan Saragossa, esborrany 1539, s/f.

³¹ APSG-VD, *Diversorum D* 137, 18-X-1543, testament. APSG-VD, baptismes I, f. 13, 21-II-1516; i òbits 2, f. 74. ACB, esposalles 24, f. 61v, 12-IX-1530, Pons & Piera; i esposalles 37, f. 15r, 8-XI-1555, Sayol & Pons.

³² APSG-VD, baptismes 1, f. 13, 21-II-1516.

³³ APSG-VD, baptismes 1, f. 18, 1-II-1518.

³⁴ APSG-VD, òbits 4, f. 127, 13-II-1607, Jaume Arenas Serra. Unes notes sobre la història d'aquesta branca al meu article "Un vilassarenc anònim a la batalla de l'11 de setembre" publicat a la revista *La Llançadora* núm. 10 (Vilassar de Dalt, febrer 2014).

³⁵ APSG-VD, baptismes 1, f. 182, 27-VII-1575.

³⁶ APSG-VD, baptismes 1, f. 211v, 27-VIII-1581.

2. Segles XVI-XVII: Etapa Pons dels Arbres

Tanta disgregació del patrimoni entre les diverses branques obre pas a una època de dificultats econòmiques per als residents del mas familiar que passa a ser conegut com mas Pons dels Arbres, probablement a causa de les feixes d'arbres fruiters que en formaven la gleba. Hereten l'ofici del pare de paraïres i del matrimoni de Barthomeu amb Esperança descendeixen diversos fills: el fill primogènit i hereu Salvador Pons, nat el 1563; Mateu Pau, nat el 1573; Eulàlia, nada el 1576; Pere, nat el 1578; Eulàlia Ponsa, nada el 1581.³⁷ De l'any 1561 coneixem la confessió de Bartomeu Pons de quatre peces que són tinences Desbosc: Peça al Ferraginal de quatre quarteres (la té com hereu del pare Gaspar Pons, establerta a Pere Pons i Francina el 1533); peça campa de quatre quarteres a Premià que pertanyé al mas Colomer, que s'establí el 1539; vinya a rabassa a Casals, del mas Vives del Sant Crist, com hereu del pare Gaspar Pons, que establiren els Vives el 1524; i una peça amb aigua per regar al Llavador d'en Aroles, que pertanyia al mas Diumer (com a hereu del pare Gaspar Pons, que al seu torn l'havia heretat del seu pare Salvador Pons i aquest últim l'havia obtingut gràcies a la venda de Bernat Rimbau el 1513).³⁸

La generació següent encara anirà més justa de recursos i el resultat serà un plet fenomenal. L'hereu Salvador Pons dels Arbres (1563-1624) evolucionarà de paraire cap a teixidor de lli i celebrarà dos matrimonis: el primer l'any 1595 amb Margarida Nadalcreus, filla de Pere Nadalcreus de Teià i Catharina, que aporta un dot de 200 lliures.³⁹ Però Margarida Nadalcreus mor el 1604 i la filla Maria Monserrada hereta el dot de 200 lliures aportat per sa mare, motiu originari del plet.⁴⁰ Tot seguit, Salvador es torna a casar amb Elisabet Cisa de munt, de Premià.⁴¹ Mentrestant, sembla que les coses funcionen, com quan l'any 1608, a la branca dels Pons de la casa nova, li estableixen l'aigua d'una peça de terra amb la Fontferrera situada a sota sa casa (passatge empedrat amb portes).⁴² Però els números no quadren i el 1620, per pagar deutes, Salvador ha de vendre al seu familiar Francesc Pons de Vall, dues feixes de terra en franc alou i el ius iuendi d'una tercera de la gleba del mas per 111 lliures.⁴³ Arrodonint el daltabaix, el 1621, Salvador ha de vendre les eines de treball de teixidor de lli a Antoni Basset, també teixidor de lli de Vilassar, per 11 lliures.⁴⁴ Tanquem aquesta etapa amb uns inventaris post mortem del mas Pons dels Arbres: Salvador Pons dels Arbres (+30-XI-1624) posseïa

³⁷ APSG-VD, baptismes 1, f. 151, 11-XI-1563, Salvador; f. 172, 30-I-1573, Matheu Pau; f. 184, 8-I-1576, Eulàlia; f. 194r, 12-I-1578, Pere; f. 211v, 27-VIII-1581, Eulàlia...

³⁸ AHPB, sig. 378/154, not. Joan Carles, capbreu Desbosc, f. 40r-41r, 14-IV-1561, Barthomeu Pons.

³⁹ APSG-VD, matrimonis I, f. 63, s/d, 7-II-1596, època dotal de 200 ll. segons debitori signat el passat 31-I. ACA-PM-156, notari Jaume Marfà, manual 1596, s/f.

⁴⁰ APSG-VD, manual 25, f. 28r-29v, 19-IX-1604; i òbits-4, f. 117, 24-IX-1604.

⁴¹ Arxiu parroquial de sant Pere de Premià de Dalt (=APSP-PD), matrimonis I. ACA-PM-1352, not. Cristòfol Vehil, 31-X-1604, capitols matrimonials. ACB, esposalles 62, f. 228, 18-II-1605.

⁴² ACA-PM-1344, not. Antoni Vehil, *manualetum* 1608, s/f.

⁴³ AHPB, sig. 588/14, not. Rafel Riera menor, manual 1620, f. 457v-464r, 7-V-1620.

⁴⁴ AHPB, sig. 577/14, not. Pere Moret, *prothocollum* 1621, f. 116r-117, 19-III-1621.

"la casa dita d'en Pons dels Arbres situada en la parròquia de Sant Genís de Vilassar ab son portal rodó de peces de obra cuyta ab sas portas ab pany y clau; ab son pati una parra y ab un pou ab curriola y corda ab dos safareixs; y ab sa quintana de terra part ortiva y part campa ab aygua per a regar" de 2 quarteres i mitja; i 3 peces: una vinya/erm de 4 hc. a Santa Anastàsia, una peça de terra antiga d'1 ½ q. al torrent d'en Cuquet i una vinya/erm al Coll de Porch, llogada a Campins.⁴⁵

3. Segles XVII-XVIII: Etapa Pons de Vall

Recuperem la filla hereva Maria Pons dels Arbres i Nadalcreus, la qual es casà dues vegades, la primera amb Bernat Cisa de Vall, pagès de Vilassar, a qui aporta el dot de 200 lliures que havia heretat de sa mare Margarida, avalat per l'heretat Pons dels Arbres. Es casà un segon cop amb Genís Bergay, pagès de Vilassar, de nou amb el dot de 200 lliures virtuals que ja aportà de dot al primer matrimoni, avalat sobre l'heretat Pons dels Arbres i alhora avalades amb el mas Cisa de Vall, del qual en reté l'usdefruit mentre no siguin pagades.⁴⁶ Vista la situació, el 1628 els Cisa de vall i Pons dels Arbres venen l'heretat Pons dels Arbres a Antoni Estrany, pagès de Vilassar, per 200 lliures. I aleshores signen l'àpoca dotal entre ells.⁴⁷ Però Estrany era un testaferro i el 1630 torna a vendre l'heretat Pons dels Arbres a Francesc Pons de Vall, gravada amb un violari de preu 21 ll. I pensió 3 ll. creat el 1605, per 275 lliures.⁴⁸ Els Bergay Pons dels Arbres pledejaren immediatament contra els Pons de Vall, però aquests, atesa l'evidència de perdre per l'abús, allargaran el plet tot el que podran. Així, durant aquestes dates, Francesc Pons de Vall obté privilegi de Familiar de la Inquisició i aconsegueix avocar el plet al Tribunal del Sant Ofici. No trobem una primera sentència fins a 1650 en què es declara nul·la la venda de 1628 i la revenda de 1630 de l'heretat de Salvador Pons dels Arbres i en què es condemna als Pons de Vall a retornar-la i a pagar els fruits obtinguts. Francesc Pons de Vall presentà causa de suplicació, però el 9 de abril de 1650 renuncià a ella. Aleshores els Bergay Pons dels Arbres acceptaren aquesta renúncia i endegaren causa de liquidació de fruits, crèdits i millores, que durà fins al 13 de març de 1651, moment en què quedà suspesa fins a 1676.

De 1655 coneixem l'única confessió del mas Pons de Vall abans Pons Aroles, de Francesc Pons de Vall al beneficiat de Sant Joan (Mataró), en què consten les quinze peces següents: el mas Pons de Vall abans Pons Aroles i la peça de terra i horts on s'edifica; la quintana més avall d'una quartera; peça campa/bosc a Gorot d'una quartera i mitja; peça a Vallmorena; peça a Capsereny campa de deu quartans, de sègol; vinya a Campmajor de deu homes de cavadura; peça campa d'una quartera a Santjoan; peça campa d'una

⁴⁵ ACA-PM-1381, not. Joan Miquel Banús, testaments, sff, 16 i 28-XII-1624, inventari *post mortem*. APSG-VD, òbits-5, f. 83v, 30-XI-1624.

⁴⁶ ACA-PM-1380, not. Joan Miquel Banús, capitols matrimonials 1617-1534, 11-IV-1626; i 2-VI-1631. APSP-PD, matrimonis 2, f. 22v, 24-IV-1626.

⁴⁷ ACA-PM-1369, not. Joan Miquel Banús, *manuale* XV (1628), f. 35r-36v, venda; i f. 39r-v, àpoca dotal.

⁴⁸ AHPB, sig. 588/24, not. Rafael Riera menor, manual 1630, f. 161r-165r, 12-III-1630.

quartera de sègol a Cap Sereny; peça bosc de mitja quartera de sègol a Pujol; peça camp d'una quartera a Santjoan; peça de terra d'un quartà a Santjoan; peça camp d'una quartera a Balenyà; vinya de dos homes de cavadura a Pujol; peça de dos homes de cavadura a Pujol i una vinya de dos homes de cavadura a Pradells. Són homes propis solius i afocats d'aquest benefici, amb sagrament i homenatge.⁴⁹ Encara el 1664, el rector de Vilassar estableix a Francesc Pons de Vall la gleba del mas.⁵⁰

4. Segles XVII-XVIII: Etapa dels Pons dels Arbres als Salvet

L'any 1654 trobem un matrimoni que canvia aquesta historia: l'hereva Pons dels Arbres Mariàngela Bergay i Pons dels Arbres (+1667), filla hereva de Genís Bergay, veï aleshores de Canyamars i Maria Pons dels Arbres, signa capítols amb Bartomeu Salvet (+1697), bracer de Vilassar, fill de Joan Salvet (+1647), carnisser habitant a Vilassar, i Margarida.⁵¹ El 1676 Bartomeu Salvet i sa muller, Mariàngela Pons dels Arbres Bergay, sol·liciten l'anul·lació de la causa, el 1683 es dicta decret d'execució de la liquidació dels inquisidors a favor dels Salvet que han de rebre dels Pons de Vall 2.409-19-2 pels fruits fins 1682 del pati i quintana del mas Pons dels Arbres, i les peces torrent Cuquet i Santa Anastàsia; el 1686 es dicta una sentència que confirma l'anterior, però falta liquidar les peces de Cabanyes i Coll de Porch, que generen 45-9-4 a favor dels Pons de Vall. Resultat de 2.364-9-10 a favor dels Salvet i altres serrells. Finalment, un cop van morir tots els que iniciaren el plet, Gaspar Pons de Vall i Bartomeu Salvet i sa muller pactaven una concòrdia: Pons de Vall renunciava i cedia als Salvet el lloc, pati i quintana Pons dels Arbres, la peça del torrent Cuquet i el dret de lluir de la peça a Cabanyes; quant a les peces de Santa Anastàsia i Coll de Porc establertes a tercers pels Pons de Vall, renunciaven a censos i censals i les transferia als Salvet; i per les quantitats liquidades dels fruits, Pons de Vall pagava als Salvet prop de 750 lliures.⁵² Final d'una època.

Però a la pràctica, que vol dir això? Doncs que la major part de can Salvet pertanyia als Pons de Vall, excepte una part de dalt que havia retornat als Salvet, hereus dels Pons dels Arbres.⁵³ Pel cadastre de 1721, sabem quina part posseïen la nova generació de successors els Font Salvet: Casa i gleba mig quartà, peça triangular vinya i hort, peça de Santa Anastàsia, camp del Pla, camp del Pla de Premià, peça de la Fontanella, peça de torrent Cuquet i peça de les dos rieres.⁵⁴ Una notable dispersió!

Finalment, l'any 1764 els descendents Salvet farien un pas doble. D'una banda, als horts del darrera del mas, construirien un nou can Salvet per més de nou-centes lliures,

⁴⁹ ACA-PM-1409, not. Gaspar Sanges, comú 1655-1664, f. 18-28, 14-V-1655. BC-APMM-93, plec 119, carpeta del Benefici de Sant Joan Evangelista de l'església parroquial de Mataró.

⁵⁰ Citada com antecedent a la venda de 1764 dels Pons de Vall als Font i Salvet. ACA-PM-1584bis, not. Miquel Vila, comú 1764-1765, f. 249r-253v, 22-XII-1764, venda.

⁵¹ APSG-VD, matrimonis – I, f. 174-175.

⁵² AHPB, sig. 822/12, notari Marià Ros, concòrdies 1675-1710, s/n, 14-XI-1686, concòrdia.

⁵³ APSG-VD, manual 49, plec de confessions al rector de Vilassar de 1612, quadern solt, confessió Pons de Vall.

⁵⁴ MA-VD, fons can Villà, cadastre 1721.

nom amb què ha passat a la memòria local.⁵⁵ D'altra banda, compraven als fills hereus de Jaume Pons de Vall per subhasta per tres mil lliures la casa i gleva de sis quarteres de can Pons de Vall abans Pons i Eroles.⁵⁶ Tota la propietat tornava a estar sota el llinatge descendent de can Pons dels Arbres, abans Pons i Eroles. Però havia estat un salt excessiu: L'any 1772, el nou propietari Sebastià Font i Salvat s'ho havia de vendre tot per pagar deutes.

Can Salvat a principis del segle XX segons imatge de Josep Piferrer

Els Piferrer, impressors reials

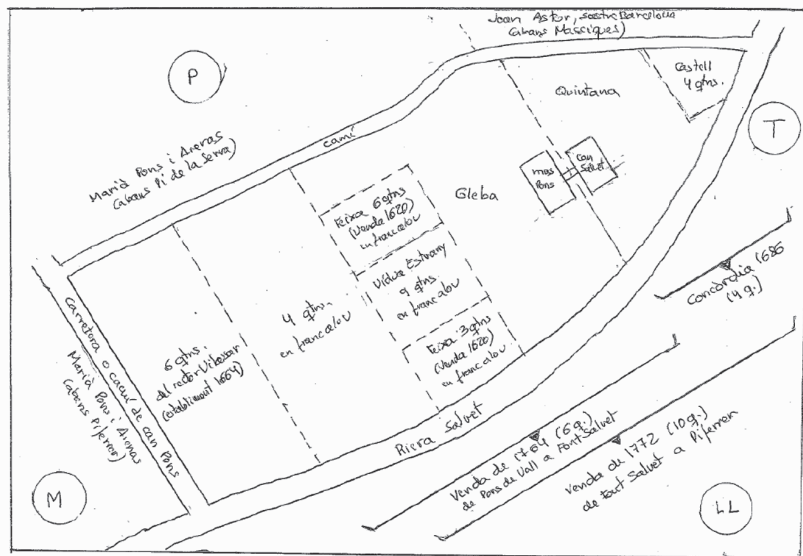
El comprador del mas Salvat, abans Pons, fou l'impressor reial Tomàs Piferrer. Descendia d'una nissaga originària de Vilamajor que s'havia establert a ciutat a mitjan sis-cents, havia adquirit el 1699 la impremta Llopis i el 1763 havien aconseguit el títol d'Impressors de Sa Magestat, amb una acumulació patrimonial notable. La compra del patrimoni Salvat de 1772 per un preu de 8.400 lliures amb reserva de "los mobles ques troban sens paredar dins la casa que posseheixen del mas Pons de Vall derruït" incloïa tres grans paquets. En primer lloc, "tota aquella casa ab diferents estans y oficinas de nou fabricada per dit Sebastià Font i Salvat, ab sa gleva de terra hortiva, plantada de diferents arbres, que junt conté quatre quarteres de sembradura poch més o menos... nomenada la Horta

⁵⁵ ACA-PM-1584bis, not. Miquel Vila, comú 1764-1765, f. 37r-38v, 12-II-1764, època d'obres de Sebastià Font i Salvat al mestre d'obres Josep Espinach de 609 lliures i al fuster Jaume Vehil de 323 lliures 13 sous 7 diners.

⁵⁶ ACA-PM-1584bis, not. Miquel Vila, comú 1764-1765, f. 249r-253v, 22-XII-1764, venda.

d'en Font i Salvat." Dita gleba se té quatre quartans al cap de munt de ella en alou del castell i la resta en franc alou. El segon bloc comprenia l'hort amb arbres de sis quarteres unit a la gleba anterior "en la qual antes se trobaba construhida la Casa o Mas Pons de Vall, antes Pons Arolas", que, en gran part, es posseeix juntament amb altres terres del mas en domini del benefici de sant Joan de l'altar major de Mataró, a cens de nou sous, dues gallines i quatre quartans de forment i pagaven un lluisme de 225 lliures per raó de senyoria. Un tercer paquet ben divers amb tres safareigs, diversos drets d'aigua i una vinya de dotze quarteres a Gironella, en alou del Castell.⁵⁷

Però la dinàmica familiar de la generació següent ja comporta un endeutament avalat pel mas Salvat. L'any 1796, Joan Francesc Piferrer demana un censal de 11.575 lliures per pagar el dot de tretze mil lliures de la germana Josepa i posa com a garantia el mas Pons heretat dels pares Tomàs Piferrer i Eulària Macià.⁵⁸ Una millora per a la finca: l'any 1803 signa un conveni ben significatiu per obrir el passatge Salvat amb els propietaris del veí mas Sala. Els Sala "li concedeixen quatre palms d'amplària de terreno al capdemunt del hort que tenen al detras de la sua casa, en lo rech que passa la sobreixida de la aygua del safreigt del Comú de dita Parròquia des de la carretera dita d'en Sala, fins a la Riera nomenada del Doctor" per camí públic, amb les despeses de manteniment a compte d'en Piferrer.⁵⁹

Croquis de les vendes de 1764 i 1772

⁵⁷ ACA-PM-1587, not. Miquel Vila, *Prothocollum* 1772-1773, f. 21r-31v.

⁵⁸ AHPB, sig. 1084, not. Ramon Cortés, manual 1796, f. 155-160 (fitxa facilitada per Àngels Solà i Parera).

⁵⁹ Arxiu Comarcal del Maresme, not. Joan Vila, manual 1803-1805, part 1803, f. 75r-76r.

Els Piferrer van acumulant patrimoni fins al punt que, per exemple, segons la contribució de 1852, Josep Piferrer i Depaus és un dels contribuents més grans de la província (quota en rals de velló): a Badalona 564'82, a Barcelona 2.506'59, a La Roca del Vallès 5.038'86 i a Vilassar de Dalt 792.⁶⁰ Pels amillaments de Vilassar, quantifiquem el patrimoni Piferrer Depaus a Vilassar: el 1853 disposen de poc més de 22 mujades, que es descomponen en tres peces, distribuïdes en 4 d'hort, 9 de vinya i 8 de bosc, més la casa. També podem saber com evoluciona la quintana Salvat en aquesta època (en mujades):⁶¹

Any	Regadiu	Secà	Vinya
1856	4'21	1	7'10
1858	4'21	3'22	4'12
1863	4'21	5	3
1865	4'21	-	8'10

Les variacions reflecteixen els efectes de l'oïdium sobre la vinya. L'any 1868 els Piferrer venen el negoci de la impremta i l'any 1871 poden absoldre el censal que gravava la casa Salvat, el qual es redimí a terminis en virtut de les lleis de desamortització.⁶²

Vilassar gaudeix d'estabilitat demogràfica durant un segle, entre el cens de 1857 i la dècada de 1950, just per sobre dels tres mil habitants, però a partir d'aquesta dècada es dispara el creixement. En trenta anys es doblarà la població. Cal urbanitzar nous espais per acollir els nousvinguts i els terrenys força plans de l'entorn de can Salvat esdevenen el sector més clar i dens. La llei del sòl de 1956 inaugura formalment aquesta urbanització: una llicència el 1956, tres el 1957, quinze el 1958...⁶³ El Pla General d'Ordenació del Maresme Sud de 1963 i les Normes de Paisatge i Turisme de 1966 facilitaran una densificació major, mentre que el plànol topogràfic de 1967 acabarà de definir carrers i zonificacions. Com a conseqüència de la manca de previsions pròpia de l'urbanisme de l'època, malgrat la densitat alta, no hi ha cap tipus d'equipament ni zona verda (tan sols una plaça resultat d'una operació dels 90s). Per tancar el cercle històric, el passat febrer del 2017, l'Ajuntament va aprovar una llicència per a un dels darrers solars del sector pendents d'edificar: un plurifamiliar amb tres pisos, local comercial i golfes. Ja tan sols queda esgotar l'edificabilitat en vertical dels edificis que encara tenen marge. Un model de formació d'un veïnat a partir de la gleba d'un vell mas que podem trobar a altres barris del Maresme.

⁶⁰ Antoni Segura i Mas, *Burguesia i propietat de la terra a Catalunya en el segle XIX. Les comarques barcelonines* (Barcelona: Curial, 1993), pàg. 351.

⁶¹ JOSEP VILADEMUNT i CORNEY, *Estratègies humanes d'ocupació del territori*, el cas de Vilassar de Dalt (APSG-VD, 2002), pàg. 249.

⁶² AHPB, sig. 1253, not. Francesc Maspons i Grau, manual 1871-I, núm. 162, f. 580r-581v.

⁶³ Segons fons de llicències de l'arxiu històric i administratiu de Vilassar (MA-VD).

Vista aèria de can Salvat l'any 1956, just en el moment de l'inici de la urbanització.